

wikkelingen van het wereldkapitalisme, dreigt te gaan beheersen. Die intellectuele weerbaarheid past in de weerstand tegen de restauratie van de nieuwe 'horigheden' die ons — in de westerse wereld — sinds het begin van de jaren tachtig werden geserveerd.

Schrijvers en intellectuele verantwoordelijkheid⁸⁸

Noam Chomsky⁸⁹

Men vroeg mij om wat commentaar te leveren bij een vraagstuk dat mij eerlijk gezegd voor een raadsel zet, telkens het mij wordt voorgelegd — en dit gebeurt zeer dikwijls. Ik moet u vooraf zeggen dat ik hierover weinig méér te vertellen heb dan triviale waarheden. De enige verantwoording die ik kan bedenken om u hierover te onderhouden, is dat die waarheden zo vaak worden ontkend, indien niet in woorden, dan toch consequent in daden.

Vraagstukken komen in veel soorten voor. Over sommige kan men trachten iets te vertellen. Naar andere kan men slechts verbaasd staren. Soms zijn ze te moeilijk, van het soort dat voortdurend opduikt bij wetenschappelijk onderzoek, dat, in zijn meest ernstige vorm, de grenzen van onze beperkte kennis tracht te verleggen. Dan weer zijn die vragen te gemakkelijk en kunnen de antwoorden in één volzin worden gegeven. Dit zijn de vraagstukken die verbijsterend werken. Het vraagstuk dat men mij hier vraagt te bespreken, behoort tot de laatste, althans voor mij.

Op één niveau is het antwoord te eenvoudig: de intellectuele verantwoordelijkheid van de schrijver, of van eender welke fatsoenlijke persoon, is het vertellen van de waarheid. Overigens geef ik hier een enge interpretatie van het begrip "intellectuele verantwoordelijkheid". Heel wat dimensies laat ik onbesproken, onder meer de esthetische dimensie.

88 Deze tekst — een vertaling van de transcriptie van een lezing in Australië, opgenomen als hoofdstuk 3 in CHOMSKY, Noam (1996), *Powers and Prospects: Reflections on Human Nature and the Social Order*. Boston, South End Press. ISBN 0-89608-535-X (paperback) — verschijnt met uitdrukkelijke toelating van Noam Chomsky en Lynn Lu, editor van South End Press, non-profit uitgever van de Amerikaanse editie van Powers and Prospects. Omwille van een operatie die hij kort voor Nieuwjaar onderging, vond Chomsky niet meer de tijd om een originele bijdrage te schrijven. Deze tekst is — samen met de allereerste politieke tekst die hij ooit schreef, *The Responsibility of Intellectuals*, en met de Johan Huizinga-lezing van 9 december 1977 (*De intellectuelen en de staat*, Baarn, Het Wereldvenster) — een die expliciet het thema opneemt. *Writers and Intellectual Responsibility* toont Chomsky zoals steeds compromisloos en voor een groot publiek toegankelijk, want enkel passen weg van de met stapels voetnoten geardeerde 'geschiedenissen' van *Deterring Democracy*, Year 501, *World Orders, Old and New*. Brandend actueel — vooral na de 'herverkiezing' van Soeharto — is de kwestie Oost-Timor, die van bij het begin op Chomsky's politieke agenda stond, en de aanleiding was voor zijn bezoek aan Australië in 1996. Over de toekenning van de Nobelprijs voor de Vrede 1996 aan Bisschop Carlos Felipe Belo en de voornaamste opposant Jose Ramos Horta was Ali Alatas, Indonesië's minister van Buitenlandse Zaken "astounded and at complete loss" (*The Economist*, Dec 14 1996). Dat was de wereld blijkbaar niet toen in 1975 van een populatie van 700.000 mensen voor de invasie, er in een mum van tijd 200.000 werden uitgeroeid. Vertaling: Wim Nerinckx en Jo Smets.

89 Noam Chomsky is Institute Professor of Linguistics aan het Massachusetts Institute of Technology, Department of Linguistics & Philosophy in Cambridge, MA. Voor Chomsky's volledige politieke bibliografie: <http://www.worldmedia.com/archive/>

Alhoewel er op dit niveau van algemeenheid een eenvoudig antwoord bestaat, rijzen er zeer snel nuances en ingewikkeldheden. Om hier enkele van te noemen: het is een morele imperatief om zo *goed als men kan* op zoek te gaan naar de waarheid en die te vertellen, met name over dingen *die van belang zijn*, en dit aan *de juiste toehoorders*. Het vraagstuk wordt moeilijker en dreigt zelfs onbeantwoord te blijven, zodra we de betekenis trachten te verduidelijken van die nuances.

Over de verantwoordelijkheid van het zoeken naar en het vertellen van de waarheid, is niet veel te vertellen, tenzij dat dit dikwijls moeilijk is, en dat de mogelijkheid bestaat dat men hiervoor persoonlijk een hoge prijs moet betalen. Dat geldt vooral voor de meer kwetsbaren onder ons. Ook in zeer vrije samenlevingen is dit van toepassing, maar in andere samenlevingen kan de persoonlijk te betalen prijs wel erg hoog zijn.

Laten we het tweede deel beschouwen, het bepalen van wat belangrijk is. Hier spelen vele factoren mee. Sommige vraagstukken zijn belangrijk omwille van de intellectuele interesse. Om er één te vermelden dat regelmatig opduikt in hedendaagse best-sellers: heeft het hersenonderzoek ons iets te vertellen over het bewustzijn of over andere fenomenen van onze geest? Hier zijn dergelijke zaken niet van belang, want het gaat hem nu eerder over de morele dimensie, die te maken heeft met waarschijnlijke gevolgen, met name voor het menselijk leven.

De verantwoordelijkheid van de schrijver als *moreel agent* is te trachten de waarheid te brengen over *kwesties die voor mensen belangrijk zijn aan toehoorders die hieraan iets kunnen doen*. Dit maakt deel uit van wat het betekent om een moreel agent te zijn in plaats van een monster. Het is moeilijk om een minder aanvechtbaar voorstel te bedenken dan deze triviale waarheid. Althans, zo zou men kunnen denken. Jammer genoeg is dit juist niet het geval, om een eenvoudige reden: de standaardpraktijk van de intellectuele gemeenschap waartoe wij (min of meer) behoren komt neer op het verwerpen van dit elementair moreel beginsel, in feite zelfs met aanzienlijke heftigheid en geestdrift. Wat dit betreft hebben we misschien zelfs een historisch dieptepunt bereikt. Dat is op een voor de hand liggende manier te meten, namelijk door een vergelijking te maken van de standaardpraktijk met de gelegenheden die zich voordoen. Ik kom later terug op die onaangename mogelijkheid. Laat ons nu, ter illustratie van wat ik in gedachten heb, de kwestie beschouwen die me naar Australië bracht. Ik had dit bezoek al meerdere jaren gepland, maar de oorspronkelijke aanleiding was een uitnodiging om een toespraak te houden over de kwestie van Oost-Timor.

Over deze zaak heb ik in 1978 een getuigenis afgelegd bij de Verenigde Naties, die werd gepubliceerd in de rechts-libertaire krant *Inquiry*. Ik besloot de getuigenis met een waarneming waar men moeilijk naast kon kijken. Toch werd er toen gewetensvol de andere kant op gekeken. Laat me die observatie eens herhalen. Op het ogenblik waarvan sprake vonden er twee belangrijke gruwelen plaats, in hetzelfde deel van de wereld, en van ruwweg dezelfde schaal en hetzelfde karakter: Cambodia en Oost-Timor. Beide gruwelen zijn echter in meerdere opzichten verschillend, wat geen klein licht werpt op het onderwerp dat we hier beschouwen. Laat ons er een paar van opnoemen, alle telkens eenvoudig aantoonbaar en niet-controversieel voor mensen met een greintje rationaliteit en integriteit.

Beginnen we met de gruweldaden van de Rode Khmer:

1. Het waren misdaden tegen de mensheid, indien dit concept een betekenis heeft.
2. Ze waren toe te schrijven aan een officiële vijand.
3. Ze waren ideologisch bruikbaar, want ze boden een rechtvaardiging voor misdaden die de Verenigde Staten 25 jaar lang in Indochina pleegden, en voor andere die nu plaatsgrijpen en die op stapel staan. Zij werden bovendien met opzet voor deze doeleinden uitgebuit, én om het ware geloof te herstellen én als wapen om nog meer misdaden ten uitvoer te brengen (we moeten folteren en vermoorden 'om een andere Pol Pot te verhinderen', aldus de doctrine).
4. Niemand had ook maar enig voorstel om de misdaden van de Rode Khmer tegen te werken, laat staan om ze te beëindigen.
5. Ze ontketenden een storm van protest en een show van verontwaardiging, opmerkelijk naar standaardnormen, en dit met een register van misleidingen dat zelfs Stalin zou imponeren (en dit is geen overdrijving). Verzinsels konden niet worden gecorrigeerd; ontmaskering ervan leidde enkel tot heftiger herhaling en applaus voor de auteurs van het bedrog, hoe kinderachtig en absurd ook. Zelfs de zachtste suggestie dat men zich bij de waarheid zou moeten houden, die meer dan verschrikkelijk was, veroorzaakte een ware hysterie en hernieuwde misleiding.
6. Deze misdaden werden hét symbool van het kwade, geklasseerd naast die van Hitler en Stalin, waar ze vertoeven in de goedgekeurde lijst van twintigste-eeuwse gruwelen.

Beschouwen we vervolgens de gruweldaden in Oost-Timor, en vergelijken we ze in die opzichten eens punt per punt met de gruweldaden van de Rode Khmer:

1. Het waren misdaden tegen de mensheid, maar bovendien misdaden uitgevoerd binnen een proces van totale agressie, oorlogsmisdaden, en bijgevolg overduidelijk binnen de bepalingen van de internationale wetgeving.
2. De verantwoordelijkheid ervan was rechtstreeks te vinden bij Washington en zijn bondgenoten.
3. Ideologisch gezien waren ze onbruikbaar, gezien de *locus* van de verantwoordelijkheid.
4. Het is steeds zeer eenvoudig geweest om een einde te stellen aan deze misdaden, precies gezien de *locus* van de verantwoordelijkheid. Het gaat hier niet om Bosnië, Rwanda of Tsjetsjenië. Het was niet nodig geweest om troepen te zenden, Djakarta te bombarderen, sancties op te leggen, zelfs niet om waarschuwingen te uiten. Eenvoudigweg de geldkraan dichtdraaien zou hebben volstaan.
5. De reactie (ik beperk me hier tot Noord Amerika, alhoewel mijn waarnemingen vrij breed kunnen worden veralgemeend) was een volledig stilzwijgen, op een voortdurend herhalen na van leugens door het State Department en door de Indonesische Generaals. Die leugens werden in de pers als feiten weergegeven — opnieuw, met een graad van misleiding die op Stalins bewondering zou hebben kunnen rekenen, hoewel ditmaal in de omgekeerde richting.
6. De door het Westen gesteunde misdaden zijn geen symbool van het kwade, en vormen geen smet op ons palmares.

Het patroon is behoorlijk opvallend. Heel wat talent is nodig om dit niét op te merken, en om hieruit géén zekere conclusies te trekken. Onze opvoedingssystemen verdienen een pluim dat zij met zo'n indrukwekkend succes voor de ver-eiste talenten hebben gezorgd.

Het loont de moeite om de laatste twee punten wat verder uit te werken. In werkelijkheid was mijn artikel het eerste in de Verenigde Staten (of in Canada, bij mijn weten) dat specifiek gewijd was aan Oost-Timor. Het was slechts het tweede artikel dat dit onderwerp behandelde, dit na drie jaar van enorme gruweldaden, misschien wel de meest ernstige in verhouding tot het bevolkingsaantal sedert de Holocaust. En dat alles in hoofdzaak gesponsord door de Amerikaanse belastingbetaler. Ondertussen koesterden Washington en de intellectuele gemeenschap zich in zelfverheerlijking over hoe "*de mensenrechten de Ziel van onze buitenlandse politiek zijn*". Woorden uit de mond van precies die persoon die op hetzelfde moment de stroom van wapens naar Indonesië versnelde, terwijl de gruweldaden hun hoogtepunt naderden, en men een tekort aan daders begon te krijgen – zo woest was de aanval. En iedereen zweeg, hoewel alles voor iedereen toegankelijk was. In datzelfde jaar, 1978, daalde de verslaggeving in de media naar botweg nul. Nochtans was deze behoorlijk groot vóór de Indonesische invasie.

Later werd toegegeven dat de feiten problematisch waren, misschien zelfs "*de beschaming van Indonesië*" (zoals de *New York Times* het beschreef). Daartegenover was er geen 'beschaming van de Verenigde Staten' (of van de *New York Times*). Op zijn slechtst slaagden we er niet in om van dichtbij een oogje in het zeil te houden bij de nare daden van mensen die onze beschavingsnormen missen. We hebben misschien niet genoeg gedaan om een einde te stellen aan de daden waarvoor we geestdriftig beslissende militaire en diplomatieke ondersteuning gaven – begrijpelijk, vermits onze gedachten toen elders vertoefden. En wat betreft de gruweldaden die aan ons onoplettend oog voorbijgingen: dat waren de onfortuinlijke vergissingen van een leider wiens mensenrechtenpalmares "*geschakeerd*" is, verduidelijkte de correspondent voor Azië van de *New York Times*. Nochtans bleef hij een "*gematigde*" (*Christian Science Monitor*) die "*in de grond van zijn hard goedaardig*" is, en onsportief werd bekritiseerd door "*propagandisten van de guerrilla's*" in Oost-Timor die "*verhalen vertellen over de beestachtigheid van het leger en het gebruik van foltering*" (*Economist*).

Toen uiteindelijk de (nog steeds voortgaande) misdaden in Oost-Timor schoorvoetend werden erkend – waarbij we ons steeds onthieven van alle verantwoordelijkheid voor onze opzettelijke en beslissende rol – was er niemand vulgair genoeg om zich enige voorgeschiedenis te herinneren. Dat liet zich nog het duidelijkst zien in de vertoning van volslagen euforie ten overstaan van de "*duizelingwekkende massaslachting*" uitgevoerd door de "*Indonesische gematigden*" in 1965, met de woorden van de redactie van de *Newspaper of Record* [de *New York Times*, onze cursivering, nvdr.]. Die laatste vervoegde zijn collega's in ongebreidelde vreugde bij het nieuws over "*het kokend bloedbad*" (*Time*), "*een lichtschijnsel in Azië*", zoals de voornaamste vrijdenkende wijsneus van de *Times* het goedkeurend beschreef. Respectabele commentatoren bewierookten Washington voor zijn publieke bescheidenheid: het onthield zich van alle uitingen van trots over zijn medewerking aan de prestaties van de gematigden, en van uitdrukking van genoegen over het resultaat. Dat was verstandig, observeerde de redactie van de *Times*, vermits een

te openlijke omhelzing van de nieuwe leiders van dat land “*hen ook wel eens zou kunnen schaden*”. Het was evenwel geen probleem om “*gulle beloften van rijst, katoen en machines*” te doen en om de hulp te hervatten die werd afgehouden vóór de “*duizelingwekkende massaslachting*” een en ander had rechtgezet.

Deze episode, die ons niet weinig vertelt over onze werkelijke normen, ligt diep in de vergeetput van ons geheugen. Ik heb dit besproken in een recent boek (*Year 501*⁹⁰, nvdr.). De teksten moeten gelezen worden om ze te kunnen geloven. Maar er is weinig reden tot bezorgdheid: de hele zaak is voorbestemd om in de gepaste duisterheid te blijven.

Zoals iedereen die kan lezen weet, was er ook nog een ander voorbeeld, in hetzelfde deel van de wereld en in diezelfde jaren. Een voorbeeld dat zou kunnen worden gebruikt om op exact hetzelfde te wijzen als bij de Cambodja-Timor vergelijking. Het gaat hier om de twee helften van het “*decennium van genocide*”, zoals de jaren 1969-1979 beschreven werden door het enige onafhankelijke gouvernementele onderzoek (Finland)⁹¹. Dit is nog zo’n onderwerp dat werd gewist uit de geschiedenis – niet dat dit ooit werkelijk doorheen die tempelpoort is gegaan – en dat ons iets meer vertelt over de westerse beschaving, tenminste als we ervoor kiezen om te kijken.

Ik heb nog maar een tip van de sluier opgelicht. De waarheid is veel erger, en we zouden moeten weten op welke pagina van de geschiedenis dit behoort te staan. Bovendien zijn deze voorbeelden niet uniek, zelfs niet ongewoon. Het verhaal is een wordt-vervolgd: kies willekeurig een deel van de wereld, en de kans is groot dat u voorbeelden vindt. Bekijk Latijns-Amerika, het traditionele domein van de VS-macht, bijgevolg de zoekplaats bij uitstek als men de waarden die de hedendaagse wereld in de ban houden wil begrijpen. De helft van de militaire hulp die door de VS in die regio wordt verleend, gaat naar Colombia. Onder Clinton werd die nog opgedreven. Colombia is tevens de grootste schender van mensenrechten in dat halfrond. De ontzagwekkende gruweldaden van de hoofdbegunstigden van militaire hulp en training door de VS, worden regelmatig in ake-

90 CHOMSKY, Noam (1993). *Year 501: The Conquest Continues*. London, Verso. ISBN 0-86091-680-4 (paperback)

91 Gevraagd naar wat meer details, e-mailde Chomsky op 25 maart jl.: “On the queries you raised, it’s not your fault of course, but it is of interest that they are not common knowledge. It tells one a lot about intellectual culture in the West. The government of Finland is the only one to have conducted and published a serious inquiry on the Pol Pot years. The book is KILJUNEN, Kimmo (ed.) (1984). *Kampuchea: Decade of Genocide: report of a Finnish Inquiry Commission*. London, Zed. ISBN 0-86232-209-X (paperback). I reviewed it in a British Asia studies journal in 1985, with some details, along with several other books on Cambodia. The review is reprinted in PECK, James (ed.) (1987). *The Chomsky Reader*. New York, Pantheon. ISBN 0-39475-173-6 (paperback). They were referring to the decade 1969-1979. The years 1969-75 are out of bounds for respectable Westerners, because the US was primarily responsible for the deaths. The toll in those years is unknown. The CIA in its post-Pol Pot demographic study (which accused Pol Pot of killing 50-100,000 people) estimated the death toll for that part of the decade of genocide at 600,000 – to which we must add whatever residue carried over to subsequent years, predicted to be a million by high US officials in 1975. People were dying at the rate of 100,000 a year in Phnom Penh alone – let alone the countryside, where the worst atrocities were – in 1975, when the US client regime collapsed. The Finnish study devotes only a few pages to the first six years of the Decade of Genocide, because little is known; respectable people know better than to study that topic, or to mention and recall it, just as respectable reporters knew better than to report it at the time. For a detailed review of how the heroes of the press in the US refused to report it, see HERMAN, Edward & CHOMSKY, Noam (1988). *Manufacturing Consent*. New York, Pantheon, 1988, ISBN 0-67972-034-0 (paperback). In fact, some of the better (non-mainstream US) reporters did tell some of the truth at the time; for a record, see HERMAN, Edward & CHOMSKY, Noam (1979). *Political Economy of Human Rights*, vol. II. Boston, South End. ISBN 0-89608-100-1 (paperback)”

lig detail gedocumenteerd door mensenrechtenwaarnemers, de Kerk, en anderen. Maar de feiten worden zelden bekendgemaakt. Alles gaat vrijwel volledig zonder commentaar voorbij, tenzij bij kleine solidariteitsorganisaties en in marginale publicaties. Wat toch door de filter sijpelt, zijn officiële sprookjesverhalen over de oorlog tegen drugs, weggewuifd als een absurditeit door mensenrechtenorganisaties en alle andere goed ingelichte waarnemers, maar daarentegen godvruchtig herhaald als feit in de Vrije Pers.

Dat dit een standaardpatroon is, werd reeds aangetoond zonder een spoor van twijfel, in duizenden pagina's gedetailleerde documentatie die gewoonlijk worden genegeerd. Of wanneer toch opgemerkt, weggehoond met ritueel gesneer: "tirade", "routine", "samenzweringstheorie", "anti-Amerikaans" (een interessante term, geleend uit het woordenboek der totalitarisme). En met andere constructies waarin onze cultuur voorziet om de gevaren van kritisch denken te vermijden, of om de gelovigen tegen ongepaste feiten te beschermen.

Het is behoorlijk interessant om de hedendaagse verdedigers van doctrinaire zuiverheid te vergelijken met middeleeuwse denkers, die tenminste ketterij serieus namen, en de noodzaak aanvoelden om die te confronteren met zorgvuldige argumentaties. Zo'n graad van integriteit is vandaag de dag zeldzaam, zoals een eerlijk onderzoek zal aantonen. Dit feit — en het is een feit — is misschien de moeite waard om er eens ernstig over na te denken.

Passen we de triviale waarheid waarmee we zijn begonnen toe op de enkele gevallen die we pas hebben uiteengezet, dan laat dit zich als volgt lezen: de verantwoordelijkheid van westerse intellectuelen was om de waarheid te vertellen over de 'beschaming van het Westen' aan westerse toehoorders, die kunnen handelen opdat de misdaden effectief, gemakkelijk en snel worden beëindigd. Eenvoudig, niet mis te verstaan en duidelijk correct. Indien zij ervoor kiezen om de misdaden van de Rode Khmer te veroordelen, allemaal goed en wel, zolang men tracht bij de waarheid te blijven. Maar zoiets is van weinig betekenis, zolang er niet een of ander voorstel was over wat er te doen stond. Niemand had zo'n voorstel. Stellig, iemand zou ooit ook eens de waarheid moeten vertellen over Genghis Khan. Een dergelijke taak staat echter zeker niet hoog genoteerd op de morele schaal. Het werkelijke gedrag is consistent exact het tegenovergestelde geweest. En dat blijft ook zo, wat ons opnieuw iets vertelt over onszelf, tenminste als we ervoor kiezen om iets te leren.

Laat ons dieper ingaan op de derde component van onze morele imperatief: de toehoorders. Het publiek is op een behoorlijke manier gekozen als het de waarheid zou moeten kennen: voor opheldering, maar in hoofdzaak met het oog op actie die van menselijk belang zal zijn, en die zal helpen om lijden en ellende te verzachten. We zitten hier weer in de triviale waarheid, hoewel er onenigheden bestaan, in dit geval zelfs onder mensen die het volkomen eens zijn met de fundamentele kwesties.

Sta me toe een persoonlijk voorbeeld te geven. Voor een groot deel van mijn leven ben ik van dichtbij betrokken geweest in pacifistische groeperingen die directe actie en weerstand voorstonden, en in opvoedkundige en organiserende projecten. We hebben samen meerdere dagen in de gevangenis gezeten, en het is een bizar toeval dat die dagen geen vele jaren werden, zoals we dertig jaar terug als zeer waarschijnlijk hadden verwacht (maar dat is een ander verhaal, ofschoon

heel boeiend). Zoiets creëert banden van vriendschap en trouw, maar brengt tevens onenigheden met zich mee. Welnu, als mijn Quaker-vrienden en andere collega's een stoorzender voor onrechtmatige autoriteit willen zijn, dan maken zij "spreek de waarheid tegen de macht" tot hun lijfspreuk. Hiermee ben ik het volstrekt oneens. Het is het volledig verkeerde publiek, en de getrooste moeite is weinig meer dan een soort genotzucht. Het is tijdverspilling en zinloos streven om de waarheid te spreken tegen Henry Kissinger, of tegen een topman van General Motors, of tegen anderen die de macht uitoefenen in instellingen van dwang—een waarheid die ze grotendeels zelf maar al te goed kennen.

Nogmaals, ook hier moet een en ander worden genuanceerd. Voor zover dergelijke personen zich onthechten van hun institutioneel milieu en aldus menselijke wezens worden, morele agenten, dan verbinden zij zich met iedereen. In hun institutionele rollen daarentegen, als personen die de macht uitoefenen, zijn ze de moeite niet waard om toe te spreken. Evenmin als de ergste tirannen en criminelen, die ook menselijke wezens zijn, hoe verschrikkelijk hun handelingen ook mogen zijn.

De waarheid spreken tegen de macht is geen bijzonder eervolle roeping. Men moet toehoorders opzoeken die van belang zijn. Bovendien—een andere belangrijke nuance—mogen ze niet beschouwd worden als toehoorders, maar als een groep met een gemeenschappelijke betrokkenheid waarin men hoopt op een constructieve manier te participeren. We zouden niet mogen *spreken tegen*, maar *spreken met*. Dit is als een tweede natuur voor elke goede leraar, en zo zou het ook moeten zijn voor elke schrijver en intellectueel.

Misschien is dit genoeg om te suggereren dat zelfs de vraag over de keuze van de toehoorders niet volledig triviaal is.

Maar laten we terugkeren naar de meer cruciale aspecten van het vraagstuk: het op zoek gaan naar en het vertellen van de waarheid over zaken die belangrijk zijn. De plicht om dat te doen mag dan wel zo klaar als een klontje schijnen, zij is het niet, toch niet in bepaalde culturen—met inbegrip van de onze, zoals mijn voorbeelden illustreerden. De westerse intellectuelen zien zeer goed in waar het om gaat. Zij hebben immers geen moeite met het toepassen van elementaire morele beginselen, tenminste in het geval van officiële vijanden, bijvoorbeeld stalinistisch Rusland.

In die maatschappij hield het waardesysteem dat door de autoriteiten werd opgelegd in dat de verantwoordelijkheid van de intellectueel neerkwam op het dienen van de belangen van de macht: met veel vertoon van huivering registreerden zij de vreselijke daden (werkelijk of vermeend) van de aangewezen vijanden, en verhulden of verbloemden zij de misdaden van de staat en zijn agenten. De Russische intellectuelen die deze opdrachten vervulden werden geprezen en onderscheiden; zij die op deze eisen niet ingingen werden—zoals wij weten—enigszins anders behandeld.

Bij ons werden de oordelen omgedraaid. De Russische intellectuelen die zich gewoon hielden aan wat van hen werd verwacht, konden op onze minachting rekenen. Ze werden van tafel geveegd als commissarissen en apparatsjiks. Zij die de eisen naast zich neer legden werden door ons als helden vereerd, als mensen die probeerden de waarheid te zeggen over zaken die belangrijk waren—voor hen, in hun situatie. Als zij er niet in slaagden westerse misdaden te veroordelen,

of die zelfs ontkenden, dan was dat geen punt voor fatsoenlijke mensen, ofschoon de commissarissen natuurlijk moord en brand schreeuwden. Opnieuw, dit alles is triviaal duidelijk. Controverse hierover in eigenlijke zin bestond er nooit.

Het onderscheid tussen commissaris en dissident gaat terug op het begin van de opgetekende geschiedenis. Neem nu de Bijbel. De intellectuelen die respect en eerbeton verdienden waren diegenen die eeuwen later werden veroordeeld als valse profeten—de hovelingen, de commissarissen. Zij die veel later zouden worden gehuldigd als de Profeten kregen een wel erg verschillende behandeling in hun eigen tijd. Zij vertelden de waarheid over zaken die van belang waren, en dat ging van geopolitieke analyse tot morele waarden. Zij ondergingen de straf die met niet weinig beginselvastheid alle zondaars van eerlijkheid en integriteit wordt toegemeten.

De straf varieert, naargelang de aard van de maatschappij. In Brezjnevs Rusland kon dit verbanning of uitwijzing zijn. In een typische kolonie van de VS werd de ploert na een verschrikkelijke foltering in stukken achtergelaten in een gracht, of werd hij het hoofd afgeschoten door elitetroepen die in of door de VS werden getraind. In een zwart ghetto in de VS kan de straf bijzonder lelijk zijn—zelfs moord in Gestapo-stijl van twee zwarte organisatoren, met de medewerking van de nationale politieke politie^[92]; de feiten zijn gekend en worden niet ontkend, maar ze verontrusten niemand, rekening houdend met de doelwitten. Zij worden in dezelfde categorie geplaatst als de eindeloze verschrikkingen die wij tolereren, financieren, superviseren, of elders rechtstreeks uitvoeren. Dat is helemaal niet moeilijk aan te tonen, als het al niet duidelijk is. Het vertelt ons meer over de heersende waarden.

Laten we echter een stap terugzetten. Wij hebben geen moeite om de commissaris van de dissident te onderscheiden in vijandige staten, of zelfs in het verre verleden. Maar wanneer we ons keren naar waarheden die op het spel staan in de

92 Opnieuw gevraagd naar meer details door de samensteller, e-mailde Chomsky op 25 maart jl.:

"The Gestapo-style assassination to which I referred was the murder of Fred Hampton and Mark Clark, Black organizers, by Chicago police, set up by the FBI: they were murdered in bed, probably drugged, in a 4am raid. After many lies, the truth came out. It was finally verified in extensive court hearings, and is not debated—or discussed; it's out of history. The reason is not just this atrocity, which cannot be allowed to enter history. What is worse is that it was just one episode in the COINTELPRO atrocities, which ran through FOUR administrations, until they were finally terminated (in theory at least) by congressional order under Nixon. It just won't do to have that known. What makes it more unknowable is that the truth surfaced (through Court proceedings and other impeccable sources) right at the time of Watergate, a tea party in comparison but important because that episode targeted the US power structure, and was therefore a crime. Calling McGeorge Bundy bad names undermines the whole constitutional order; murdering two Black organizers as part of a 15-year offensive by the national political police against all forms of dissent—that cannot be allowed to enter history. Hence it's as unknown as the first phase of the "decade of genocide." I've written about COINTELPRO and the assassinations a lot, from the time they became known. About the assassinations, and the truth, I knew at once, from work with Black organizers. In fact, I flew to Chicago, at the family's request, to attend Hampton's funeral; I was one of very few White faces in a huge and impressive crowd. No reporters or other respectable folk, to my knowledge. If you like, I can send you a long article with details—unpublished incidentally, though it was written about 20 years ago. Some shorter articles appeared, but mostly in publications that are out of bounds for respectable intellectuals, though there was one brief one in the *New York Times Review*, who asked me to write about Watergate. I obliged, and they published it, but didn't like it—it was the last thing I ever was asked to write for them. The reason, I suppose, is that I told the truth: that Watergate was a triviality, utterly insignificant in comparison with what surfaced at the same time. What the Watergate affair demonstrated is that powerful people will defend themselves, and that by doing so, they will win awards for heroism by the commissar class. If you want the article, called "Domestic Terrorism," contact Bev Stohl, at: <bstohl@mit.edu>. I could send it e-mail, but it is quite long—it's a long story, covering far more than this assassination, for which the term "Gestapo-style" is precisely accurate."

morele sfeer, en naar onszelf kijken, worden de oordelen snel weer omgedraaid, en vallen we gelijk terug in het quasi-universele patroon: de commissarissen worden gehuldigd, de dissidenten gehegeld om hun onbillijkheid. Dit is opnieuw al te gemakkelijk aan te tonen.

De beginselen die we met toenemend gemak toepassen naarmate onze verantwoordelijkheid daalt, zijn je reinste gemeenplaatsen. Maar aangezien ze zo gebruikelijk worden ontkend, vaak met grote verontwaardiging, is het misschien goed dat ik ze eens herformuleer, te beginnen met de oncontroversele kant:

1. Wanneer Sovjet-intellectuelen de waarheid vertelden over Amerikaanse misdaden, allemaal goed en wel, lof moesten ze daarvoor niet van ons verwachten. Er zijn commissarissen bij de vleet om dat te doen, en de Sovjet-burgers hadden wel wat belangrijkers om handen. Nemen we de voorspelbare parallel: de Sovjet-misdaden in Polen en Tsjechoslowakije kwamen lang niet in de buurt van de wandaden van de VS in Centraal-Amerika, maar het was desalniettemin de morele plicht van de Russische intellectueel om de aandacht te vestigen op de eerste, zelfs als dat het uitsluiten betekende van misdaden die veel erger waren en buiten de greep van de Russische macht.
2. Wanneer een Sovjet-intellectueel Amerikaanse misdaden overdreef of fabriceerde, dan werd hij prompt het voorwerp van minachting.
3. Wanneer een Sovjet-intellectueel Amerikaanse misdaden negeerde, dan had dat geen gevolgen. Onze bewondering voor dissidenten verminderde niet als zij geen commentaar hadden bij deze gruweldaden.
4. Wanneer Sovjet-intellectuelen Amerikaanse misdaden ontkenden of vergoelijken, zoals velen deden, dan was dit een kleinigheid of zelfs helemaal van geen betekenis. Hun verantwoordelijkheid lag thuis.
5. Wanneer Sovjet-intellectuelen Sovjet-misdaden negeerden of rechtvaardigden, dan was dit misdadig.

Let op, er was beslist geen gebrek aan informatie over westerse misdaden, tenminste als we de door de overheid gefinancierde studies mogen geloven die door Russische onderzoekscentra in de Verenigde Staten werden uitgevoerd. Zij bevonden in 1979 dat 96 procent van de midden-elite en 77 procent van de arbeiders naar buitenlandse radiouitzendingen luisterde. Zelfs doorheen de waas van vertekening was er voldoende informatie om naar behoren te kunnen reageren op de VS-misdaden. Maar er niet in slagen om dat te doen had geen grote gevolgen – dat kan iedereen beamen, in dit geval.

De beginselen zijn geldig en zonder veel wijziging toepasbaar op onze maatschappij. Laat ik ze eens op een rijtje zetten:

1. Wanneer westerse intellectuelen de waarheid vertellen over de misdaden van de Sovjet-Unie, Pol Pot, Saddam Hoessein (nadat hij tot vijand werd verklaard in augustus 1990), dan is dat fraai, maar heeft dat geen moreel aanzien.
2. Wanneer zij zulke misdaden overdrijven of fabriceren, worden zij het voorwerp van onze minachting.
3. Wanneer zij die misdaden negeren, dan is dat een peulenschil.
4. Wanneer zij zulke misdaden ontkennen of vergoelijken, dan is dat ook van minder belang.

5. En wanneer zij de misdaden waarin hun eigen staat betrokken is, negeren of rechtvaardigen, dan is dat misdadig.

Dat is pure logica, maar ik geef toe dat ik dit niet helemaal kan onderschrijven. Ik verwerp de conclusies 3 en 4 met betrekking tot de westerse intellectuelen, en ik heb zo'n houding overigens altijd verwerpelijk gevonden. Misschien kan er wel een zaak worden gemaakt voor die manifeste irrationaliteit, misschien in termen van de speciale verantwoordelijkheden die aan privilege toekomen. Let op, er is een argumentatie voor nodig, een die niet zo eenvoudig kan worden gegeven. Maar voor de rest zou er geen vuiltje aan de lucht mogen zijn. Punt 5 is natuurlijk – en dat met een verre voorsprong – het belangrijkste.

Deze logica kan ruim worden toegepast, ook op de voorbeelden die hoger werden gegeven. Of op andere die eveneens van aanzienlijke huidige relevantie zijn. Laten we verder eens een eenvoudig denkexperiment doen. Beeldt u zich eens in dat de Sovjet-Unie onveranderd was gebleven na de terugtrekking uit Afghanistan. Veronderstel dat een of andere Sovjet-intellectueel tekeer zou zijn gegaan over de verschrikkelijke gruweldaden van het winnende Afgaanse verzet, in het bijzonder van de troepen van Washingtons lieveling, de Islamitische fundamentalist Gulbuddin Hekmatyar. Weinigen zouden onder de indruk zijn geweest, zelfs als hij had geprotesteerd tegen de Sovjet-invasie. Had hij niet geprotesteerd, dan zou zijn gedrag verachtelijk zijn geweest. Stel nu eens dat een of ander tijdschrift dat kritische steun had gegeven aan de invasie in Afghanistan, daarbij had aangespoord tot onderhandelingen met de Verenigde Staten (niet met de terroristen die zij dirigeerden in Afghanistan) en ook had geklaagd over de oorlogskosten, stel nu dat zo'n tijdschrift de vraag zou stellen of Hekmatyars gruweldaden "een herziening zouden rechtvaardigen van onze tegenkanting van de Afgaanse oorlog"; ik citeer hier gewoon de titel van een symposium van 1978 in het Amerikaanse tijdschrift *Dissent*, maar toen stond er "Vietnamese" in plaats van "Afgaanse". Of stel verder dat een Sovjet-intellectueel het lot zou hebben genegeerd van de Afgaanse vluchtelingen die aan de Sovjet-terreur trachten te ontkomen, en dan medelijden zou hebben gekregen met diegenen die voor Hekmatyar op de vlucht waren geslagen, en steungroepen vormde om hen hulp te bieden, hen zelfs hielp zich in de Sovjet-Unie te vestigen. Wel, u kan ongetwijfeld de rest zelf invullen.

We weten heus wat te denken over dit verzonnen Sovjet-voorbeeld, en een eerlijk persoon zal geen moeite hebben om de redenering toe te passen op de huidige toestand in onze vrije samenlevingen.

We weten ook hoe we dezelfde geldige redenering moeten toepassen op de correspondenten in Phnom Penh, of vroeger: in Vientiane, die geen tijd hadden voor de enorme stroom van slachtoffers van VS-terreurbombardementen. Ze weigerden zelfs de straat over te steken om hen te interviewen. Maar later trokken ze wél heldhaftig door de jungle om vluchtelingen te vinden van Pol Pots terreur. Let wel, het gaat hier niet om Timorese vluchtelingen. Die waren onzichtbaar, zelfs toen ze voor de deuren van de redactiekantoren werden gebracht in New York en Washington, in een ultieme daad van wanhoop. Een eerlijk persoon zal ook weten hoe hij moet reageren op de "ernstige structurele verklaring" voor de verschillende behandeling die de slachtoffers van Indonesische agressie en van Rode Khmer terreur kregen, een "verklaring" die ons door de Britse correspondent voor Zuidoost-Azië William Shawcross werd gegeven: de reden was een

“relatief gebrek aan bronnen” in het Timorese geval, en gebrek aan toegang tot de vluchtelingen – Lissabon en Darwin (Australië) kunnen inderdaad veel moeilijker bereikt worden vanuit Londen dan de Thais-Cambodiaanse grens. Ik laat Shawcross’ uitspraak over de bronnen voor wat ze is, uit liefdadigheid wel te verstaan.

Het is werkelijk al te gemakkelijk om geval na geval naar voor te brengen, en om te zien wat ze juist betekenen. Nog openbarender is het feit dat het praktisch nooit wordt gedaan, en de reactie die ontstaat wanneer iemand het waagt te bewerpen dat twee en twee vier is.

Men zou kunnen opwerpen dat het onbillijk is westerse met Sovjet-intellectuelen te vergelijken. Dat is in feite correct. Het is echt onfair Sovjet-intellectuelen die lieten uitschijnen dat de invasie van Afghanistan de *verdediging* was van Afghanistan tegen door de CIA gesteunde terroristen, te vergelijken met westerse intellectuelen die durven te stellen (en dat nog steeds doen) dat de VS-invasie van Zuid-Vietnam in 1961 de *verdediging* was van Zuid-Vietnam tegen terroristen die werden gesteund door Hanoi (of Moskou, of Peking). De hele vergelijking is enorm onfair – ten aanzien van de commissarissen, die tenminste angst als verdediging konden inroepen, en niet gewoon slaafsheid of lafheid.

Zo wordt de observatie algemener. De morele aansprakelijkheid van diegenen die misdaden negeren die naar morele normen van belang zijn is groter naarmate de maatschappij vrij en open is, in die mate dat ze vrijer kunnen spreken, en effectiever kunnen handelen om die misdaden te doen ophouden. En des te groter is ze voor mensen die een mate van privilege hebben binnen de meer vrije en open samenlevingen, zij die de middelen, de training, de faciliteiten en de kansen hebben om effectief te spreken en handelen: kortom, de intellectuelen. Opnieuw, zoiets is simpele logica. Het is meer dan gemakkelijk om te zien hoe de beginsels worden toegepast, geval na geval, en hoe de simpele morele imperatieven worden gerijmd met een consequente praktijk. De conclusies vertellen ons weer eens heel wat.

Laten we verdergaan. De Sovjet-commissarissen, hoe corrupt ze ook waren, *waren* doorgaans in staat om te erkennen dat de invasie van Afghanistan was wat ze precies was: een invasie van Afghanistan. Sommigen rechtvaardigden die, misschien uit angst. Maar weinigen waren zo vermetel om het feit gewoon te ontkennen. De westerse intellectuele cultuur is heel verschillend. Ik kan me niet uitspreken over Australië, maar in de Verenigde Staten ben ik al 30 jaar op zoek naar één accurate referentie in de heersende stroming over John F. Kennedy’s escalatie van de VS-interventie in Indochina. Die ging van steun voor een staat die te vergelijken is met de gewone Latijns-Amerikaanse terreurstaat tot openlijke agressie tegen Zuid-Vietnam, die de volle laag kreeg van de VS-agressie in Indochina. Ik lees natuurlijk niet alles, maar neem toch een flink stuk voor mijn rekening. Ik moet nog steeds ergens één referentie vinden, en dan spreek ik niet over de verste uithoekjes in de marge. Die escalatie had beslist plaats, maar zij is taboe, ondenkbaar binnen de intellectuele cultuur – die niet eens angst kan inroepen om zichzelf te rechtvaardigen.

De werkelijkheid is veel erger. Naar behoren geschoolde mensen zijn niet alleen immuun geworden voor de naakte feiten, maar zij zijn er ook in geslaagd de verantwoordelijkheid door te schuiven naar de slachtoffers. Vietnam was volgens de standaardversie de schuldige partij. Toegegeven, er is een spectrum [van duiven en haviken, nvdr.]. Nemen we een voorbeeld uit de hoge administratie,

met name aan het uiteinde der duiven, waar we Jimmy Carter vinden. Hij verklaarde tijdens een van zijn sermoenen over mensenrechten dat wij Vietnam niets verschuldigd zijn, want "*de destructie was wederzijds*". Een wandeling door de Quang Ngai provincie en door San Francisco laat dat inderdaad snel zien. Niemand reageerde hierop, op enkelingen na in de marge van de gebruikelijke marges. Aan het andere uiteinde vinden we Ronald Reagan – preciezer: de personen die hem zijn steekkaarten aanreikten – en de Senatoren die eisen dat we Vietnam blijven straffen voor de misdaden die zij tegen ons pleegden. En in het midden zijn er de gematigden, zoals George Bush, die verklaarde: "*Hanoi weet vandaag dat wij slechts antwoorden zoeken zonder de dreiging van vergelding voor het verleden*". Wij kunnen hen nooit vergeven voor wat zij ons hebben aangedaan, maar wij zijn bereid "*te beginnen met het schrijven van het laatste hoofdstuk van de Vietnam-oorlog*" als zij alle mogelijke inspanningen doen om de overblijfselen op te sporen van Amerikaanse piloten die zij op gemene wijze uit de lucht knalden. Die grootmoedigheid is toevallig wel een antwoord op de eisen van de zakenwereld, die erkennen dat foltering best leuk, maar dat winst nog véél leuker is.

Die bedachtzame woorden van de President, die naar gewoonte geen reactie ontlokten, werden opgetekend in een voorpaginabericht van de *New York Times*. De aanpalende column bericht over het Japanse onvermogen om "*op ondubbelzinnige wijze*" de schuld op zich te nemen voor hun "*oorlogsagressie*". Zo wordt nog maar eens het defect blootgelegd in het Japanse karakter dat zovele Amerikaanse commentatoren voor een raadsel zette.

Het loont heus de moeite de effecten van opvoeding en voorrecht te vermelden. Onder de intellectuelen, zelfs toen het protest tegen de oorlog piekte, was de scherpste kritiek – op enkele marginale uitzonderingen na – dat de oorlog een "*vergissing*" was, een zaak van goede bedoelingen die scheef liepen door onwetendheid, naïviteit, en een onvermogen om de Vietnamese cultuur en geschiedenis te begrijpen. In scherp contrast daarmee staat dat circa 70 procent van de algemene bevolking, sinds de vraag werd gesteld in enquêtes van midden jaren '70, het standpunt inneemt dat de oorlog "*fundamenteel verkeerd en immoreel*" was, en geen "*vergissing*". Dat cijfer is opmerkelijk, niet alleen omdat het ongewoon hoog is voor een open vraag in een enquête met heel wat keuzemogelijkheden, maar vooral omdat degenen die die visie hadden uitgesproken er naar alle waarschijnlijkheid zelf op waren gekomen. Het lijkt onwaarschijnlijk dat ze het hadden opgepikt in de media of in opiniebladen. Dit is niet het enige geval, en het stemt opnieuw tot nadenken.

Om zeker te zijn: de politieke klasse in de VS volgt niet meer dan een eervolle traditie van de schuld te steken op de slachtoffers van zijn wandaden. Fraaie precedentes zijn de enorme schadeloosstellingen die Haiti in 1825 opgelegd kreeg als straf voor de misdaad zich van Frankrijk te hebben bevrijd, of de vergelijkbare behandeling die Indonesië kreeg van zijn Nederlandse weldoeners nadat het dezelfde misdaad had begaan. Dat zijn de prerogatieven van de macht, samen met het gebrek aan reactie erop.

Nog veel opmerkelijker is het feit dat de westerse houding tot groot applaus inspireert, met name applaus voor zichzelf. Het onverkwikkelijke schouwspel wordt des te levendiger doordat de straffen die op eerlijkheid en integriteit staan zo licht zijn, tenminste voor mensen die genieten van de bescherming die in onze

vrije samenlevingen aan rijkdom en privilege wordt verleend.

Soms zijn onze flauwe oefeningen van zelfkastijding al te moeilijk verdraagbaar. Zo speelden de redacteurs van de *Wall Street Journal* (15 september 1994) het klaar om het State Department de mantel uit te vegeen omdat zij op de knieën gingen voor de "political correctness", die "de pest van het campusleven" is. Zij verwezen naar het onderschrijven van "de visie van Brezjnef" door Amerika in "een technisch document dat door een VN-verdrag was gemandateerd" en de ondertekenaars verplichtte commentaar te geven bij hun eigen staat van mensenrechten – bij "schendingen van mensenrechten in de Verenigde Staten", schreeuwden de redacteurs hun huivering uit over deze kolossale absurditeit. Zij presenteerden de uittreksels die hen zo wisten te schokken, waarin werd gesteld dat de "Amerikaanse strijd om rechtvaardigheid" gehinderd werd door zulke schendingen als "de knechting en ontneming van rechten van Afrikaanse Amerikanen en de virtuele vernietiging van tal van 'Native American' beschavingen" [onze aanhalingstekens, nvdr.]. Hoe abominabel om zulke leugens van Sovjet-propaganda na te apen! De reactie van de redacteurs vertellen ons heel wat meer dan zij zelf inzien over de functie van het idiote begrip "political correctness", dat als een ideologisch wapen werkt in de loop van de buitengewone rechtse aanval op dat wat er nog overblijft van de onafhankelijkheid der universiteiten en andere instellingen. De reacties waren deels dezelfde, hoewel in dit geval vermengd met lofbetuiging, toen Robert McNamara, de hoofdarchitect van een oorlog die in Indochina vier miljoen doden achterliet, zijn excuses aanbod voor wat hij had gedaan: excuses aan Amerikanen, voor het leed en de ontwrichting van hun maatschappij, veroorzaakt door mensen die goed wilden doen, maar mislukten.

Er is niets nieuws aan deze waarnemingen. Als getuige van "de triomfantelijke mars der beschaving doorheen de woestijn", stond De Tocqueville al in bewondering voor het vermogen der Amerikaanse kolonisten om de autochtone bevolking uit te roeien met volledig "respect voor de wetten van menselijkheid", "met uniek fortuin, rustig, wettelijk, menslievend, zonder bloedvergieten, en zonder in het oog van de wereld één enkel groot moreel beginsel te schenden". In 1880 schreef Helen Jackson een opmerkelijk relaas van een "Century of Dishonour", in heel wat opzichten onovertroffen, waarin zij de behandeling registreerde van "dat onfortuinlijke ras van 'Native Americans' [onze aanhalingstekens, nvdr.] dat wij aan het uitroeien zijn met zo'n genadeloze en perfide wreedheid", zoals John Quincy Adams het verwoordde in een zeldzaam moment van eerlijkheid, jaren nadat zijn eigen schitterende bijdrage was voltooid. Jacksons wonderbaarlijke boek werd vrijwel volledig genegeerd, ook toen het in een beperkte oplage van 2000 kopieën opnieuw werd uitgebracht in 1964. Vandaag kent nauwelijks iemand het, en het blijft onverkrijgbaar. Nochtans, haar naam was beslist gekend. Zij werd heftig aangeklaagd voor haar verraad in de druk gelezen verheerlijking van "the Winning of the West" door de fel bewonderde racistische geschiedschrijver Theodore Roosevelt, later President, die uitpakte met: "Onze natie verdient voor zijn Indianen-beleid een blaam, door de zwakte die zij heeft getoond, door haar kortzichtigheid, en door haar occasioneel overhellen naar de politiek van sentimentele humanitairen; wij hebben ook vaak beloofd wat onmogelijk te doen was; maar van opzettelijk kwaad kan geen sprake zijn." Zo gaat de triomfantelijke mars der beschaving voort, tot op vandaag.

Ook helemaal niet nieuw is de vergelijking van vrije en totalitaire samenle-

vingen. In de uiteenzetting van zijn *First Principles of Government*, stelde Hume dat de heersers ultiem moeten steunen op de controle van het denken: "Daarom is het dat het regeren enkel op opinie berust; en deze stelregel geldt voor de meest despotische en militaire regeringen, zowel als voor de meest vrije en volkse". Een halve eeuw terug droeg George Orwell zijn inleiding tot *Animal Farm* op aan een vrij en democratisch Engeland. Hij wees erop dat de resultaten daar niet zo veel verschilden van de totalitaire staat die hij op de korrel nam, hoewel de methoden duidelijk anders waren – dat is geen compliment voor Britse intellectuelen, zo verduidelijkte hij. "Het sinistere aan literaire censuur in Engeland", schreef hij, "is dat die grotendeels vrijwillig is. Onpopulaire ideeën kunnen gesmoord worden, en slecht van pas komende feiten verduisterd, zonder dat daarvoor een officieel verbod nodig is." Zonder dat er macht wordt uitgeoefend, "kan iedereen die de heersende orthodoxie verwerpt toch verrassend effectief de mond gesnoerd worden," dankzij het verinnerlijken van de waarden van onderwerping en conformiteit, en de controle van de pers door "vermogen de mannen die motieven bij de vleet hebben om oneerlijk te zijn over bepaalde belangrijke kwesties".

Orwells analyse was dunnetjes en zijn voorbeelden waren vaak karig, maar sindsdien vloede er heel wat water onder de brug. De analyse werd gevoelig uitgebreid, zodat er vandaag een omvangrijk bestand is dat de accuraatheid van zijn inzichten over de vrije samenlevingen aantoont – inzichten die ongepubliceerd bleven, en pas 30 jaren later werden ontdekt, wat wellicht zijn punt illustreert.

Om redenen die duidelijk genoeg zijn, is Orwells ongepubliceerde inleiding veel belangrijker voor westerlingen dan het weer maar eens een aan de kaak stellen – in zijn befaamdste werk, enkele jaren later – van misdaden begaan door de gehate vijand. En van veel groter intellectueel belang. De methoden van controle in de "meest despotische" regeringen zijn doorzichtig; die van "de meest vrije en meest volkse" zijn veel boeiender om uiteen te rafelen. Mocht Orwells werk zich op deze oneindig veel interessanter en intellectueel uitdagender kwesties geconcentreerd hebben, dan zou hij geen held zijn in het Westen. Hij zou eerder een Helen Jackson zijn, of hij zou op dezelfde manier door het slijk zijn gehaald als Bertrand Russell, de straf voor zijn integriteit en eerlijkheid. Een gelijkaardig lot lijkt de pionier van de studie van bedrijfspropaganda beschoren, het voornaamste actuele instrument in "de eeuwige strijd om de geesten van de mensen", met de woorden van een leidersfiguur in de public relations industrie. Ik heb het over Alex Carey, de Australische sociale wetenschapper, wiens inzichtrijk en openbarend werk heel privaat van hand tot hand ging onder mensen geïnteresseerd in het begrijpen van de moderne wereld. Het werk wordt pas nu stilaan in toegankelijke vorm gepubliceerd (*Taking the Risk out of Democracy*, 1995)⁹³. Het strekt hem tot eer dat hij het doelwit is geweest van laster en kwaadsprekerij vanwege de 'vrijwillige' commissarissen, zoals lezers van de lokale [Australische] pers goed weten.

Op dit punt beginnen we – nauwelijks – in de buurt te komen van de echte vraagstukken omtrent de intellectueel en de morele verantwoordelijkheid van de schrijver. En we ontdekken dat er ondanks alles toch een en ander te zeggen valt, en dat er zeer veel antwoorden te geven zijn. Die zijn niet echt vleiend voor ons-

93 CAREY, Alex (1995). *Taking the Risk out of Democracy*. Baltimore, University of Illinois Press. ISBN 0-252-06616-2

zelf en het milieu waarin we leven en werken. Maar ze zouden wel in het hart van onze beslommingen en activiteiten moeten staan, in onze scholen, onze kranten, en onze gemeenschappen. Mocht dat gebeuren, dan pas zouden we met recht kunnen stellen dat we de beschaafde wereld binnenstappen.

De Nieuwsmaker

Siegfried Bracke⁹⁴

Natuurlijk, nieuwsmakers hebben een maatschappelijke verantwoordelijkheid; ze maken de zogeheten vensters op de wereld. En dat geldt a fortiori voor televisie-nieuwsmakers, want het aantal mensen dat alleen de tv heeft als informatieverstrekker is zonder twijfel onvoorstelbaar groot. En dus kan de keuze die je maakt bij de selectie van het tv-nieuws erg bepalend zijn voor hoe en wat vele mensen denken over 'de toestand' en 'de wereld'.

Om te beginnen valt uit het bovenstaande al af te leiden wat die mensen denken over 'de toestand' per definitie niet al te denderend *kan* zijn. De tekst van een nieuwsprogramma op de televisie beslaat hooguit een halve bladzijde van een krant (meestal minder). En de gave van de samenvatting mag bij de televisiemakers dan al erg groot zijn, ook dat heeft zijn limieten. Wat niet belet dat over 'de toestand' er elke dag wel *iets* meer te zeggen is dan die halve bladzijde.

Er is natuurlijk ook het beeld (En of ! "Hebben we daar geen beeld van ? Dan is het geen nieuws !"), en dat beeld zorgt natuurlijk voor niet te onderschatten meerwaarde, maar anderzijds wordt de keuze, voor zover we die al ethisch en maatschappelijk zouden willen verantwoorden, nog moeilijker omdat we ze (bijvoorbeeld inzake buitenlandse berichtgeving) niet altijd zelf in de hand hebben.

Daar bovenop is er nog een ander fenomeen. Beelden hebben een vergrotend effect: het lijkt erop alsof er alleen datgene is wat getoond wordt, en niets anders. In de tijd gingen de beelden van de Vlaamse optochten in Voeren, met de man die vanuit een raam op de betogers begon te schieten en met de rijkswacht die er lustig op los sloeg, de hele wereld rond. Wie op dat moment het ongeluk had als Belg in den vreemde te leven, kreeg het erg moeilijk om uit te leggen dat ie uit een al met al vredig land kwam, en dat Voeren toch maar een heel klein stukje grond was. Zelfs de eerbiedwaardige Londense *Times* berichtte over dit gezegende land in termen van totale desintegratie vanwege "*tribal troubles*". Het vergrotende effect van het beeld kan nauwelijks beter worden geïllustreerd.

Daarmee omgaan is dus allemaal verre van simpel, maar met dat soort beperkingen zou nog best te leven vallen, als er tamelijk recent die verpletterende druk niet zou zijn bijgekomen van de kijkcijfers, van de verkoop. Een relatief nieuw gegeven is dat. Vroeger was de scheiding tussen de redactie en de rest van het bedrijf vrijwel absoluut. Nu is dat anders. Een evolutie die in Vlaanderen bij de kranten vrijwel samenviel met het begin van de commerciële omroep, en dat is geen toeval. En naarmate de commercie als maar meer op de voorgrond komt, wordt de ideologie van de krant als maar meer naar het achterplan geschoven.

94 Siegfried Bracke is journalist bij de VRT- TV1- Journaal.